

หมวด 5

เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

ความทั่วไป

1. ในการทำนิติกรรมนั้น เมื่อบุคคลทำนิติกรรมถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว โดยปกตินิติกรรมย่อมเกิดผลในทันที แต่ในบางกรณี ผู้ทำนิติกรรมนั้นเองยังไม่ต้องการให้นิติกรรมเกิดผลในทันที หรือเมื่อนิติกรรมเกิดผลแล้ว ก็ต้องการให้สิ้นผลลงในอนาคต ซึ่งกฎหมายก็จะต้องบังคับให้เป็นไปตามเจตนาของผู้ทำนิติกรรม ตามหลักเกณฑ์และขอบเขตในเรื่องเสรีภาพแห่งการแสดงเจตนาและความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา

ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 ลักษณะนิติกรรม จึงได้บัญญัติหลักเกณฑ์ว่าด้วยเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาไว้ในหมวด 4 ตั้งแต่มาตรา 182 ถึงมาตรา 193 เพื่อให้ผู้ทำนิติกรรมกำหนดหรือตกลงกันได้ว่าจะให้นิติกรรมเกิดผลหรือสิ้นผลในกรณีใดหรือเมื่อใด โดยกำหนดเป็นเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาไว้ในนิติกรรมนั้น

2. ส่วน “เงื่อนไข” ที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ในบรรพอื่นๆ เช่น ในบรรพ 5 ลักษณะ 1 หมวด 2 ว่าด้วยเงื่อนไขในการสมรส หรือในบรรพ 6 มาตรา 1707 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าข้อกำหนดพินัยกรรมตั้งผู้รับพินัยกรรมโดยมีเงื่อนไขว่า ให้ผู้รับพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินที่ยกให้โดยพินัยกรรมนั้นแก่บุคคลอื่น ให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นเป็นอันไม่มีเลย” เป็นต้น คำว่า “เงื่อนไข” ดังกล่าวนี้นี้ มีความหมายอย่างธรรมดา คือหมายความว่าถึงหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อความสมบูรณ์ของการสมรส หรือข้อความที่ผู้รับพินัยกรรมกำหนดขึ้นเพื่อบังคับแก่ผู้รับพินัยกรรมให้จำหน่ายทรัพย์สินที่ยกให้นั้น มิได้มีความหมายดังเช่นคำว่า “เงื่อนไข” ในบรรพ 1 ซึ่งจะศึกษากันในหมวดนี้

บทที่ 1 เงื่อนไข

ตอนที่ 1 ความหมายของ “เงื่อนไข”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 182 บัญญัติว่า

“ข้อความใดอันบังคับไว้ให้นิติกรรมเป็นผลหรือสิ้นผลต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคต ข้อความนั้นเรียกว่าเงื่อนไข”

มาตรา 182 นี้ ให้ความหมายของ “เงื่อนไข” ไว้ชัดเจนว่าหมายถึงข้อความอันบังคับไว้ให้นิติกรรมเป็นผลหรือสิ้นผลต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคต

ดังนั้น เหตุการณ์อันเป็นข้อกำหนดการเป็นผลหรือสิ้นผลของนิติกรรมที่เรียกว่า “เงื่อนไข” นี้ ต้องเป็นเหตุการณ์ในอนาคตและไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่

1. เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

“เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต” หมายความว่า ในขณะที่ทำนิติกรรมเหตุการณ์นั้นยังไม่เกิดขึ้น เช่น

ก. ตกลงจะให้เงินแก่ ข. ซึ่งเป็นบุตร 20,000 บาท โดยมีข้อกำหนดว่าจะให้เงินจำนวนดังกล่าวแก่ ข. ต่อเมื่อ ข. เรียนสำเร็จได้รับปริญญานิติศาสตรบัณฑิต ดังนี้ ข้อกำหนดนั้นเรียกว่า “เงื่อนไข” โดยเป็นเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะในขณะที่ทำนิติกรรม ข. เรียนยังไม่สำเร็จ

2. เหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่

“เหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่” หมายความว่า เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้นไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น เช่น

ก. ตกลงกับ ข. ว่า ก. จะซื้อที่ดินของ ข. ถ้าบิดา ของ ก. ให้เงิน ก. ห้าแสนบาท ดังนี้ การที่ ก. จะได้รับเงินจากบิดาห้าแสนบาทหรือไม่ เป็นเหตุการณ์อันไม่แน่นอน กล่าวคือ ยังไม่แน่นอนว่าบิดาของ ก. จะให้เงินห้าแสนบาทแก่ ก. หรือไม่

ตอนที่ 2 ชนิดของเงื่อนไข

1. การแบ่งชนิดของเงื่อนไขตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 183 บัญญัติว่า

“นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นย่อมเป็นผลต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว
นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับหลัง นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลในเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว...”

จะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติถึงเงื่อนไขไว้ 2 ชนิด คือ
เงื่อนไขบังคับก่อน และเงื่อนไขบังคับหลัง

1.1 เงื่อนไขบังคับก่อน

เงื่อนไขบังคับก่อน หมายถึง ข้อกำหนดที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดไว้ในนิติกรรม ซึ่ง
บังคับให้นิติกรรมเป็นผลหรือเกิดผลตามกฎหมาย ต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น หรือ
ที่เรียกว่า “เงื่อนไขสำเร็จ” นั้นเอง

ตัวอย่าง

(1) ก. อยู่ที่กรุงเทพฯ ทำสัญญาซื้อขายบ้านที่เชียงใหม่จาก ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับ
ก่อนว่า ก. จะซื้อต่อเมื่อทางราชการย้าย ก. ไปอยู่เชียงใหม่แล้ว ต่อมาทางราชการสั่งย้าย ก.
ไปอยู่เชียงใหม่ ดังนี้ ถือว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว สัญญาซื้อขายบ้านระหว่าง ก. และ ข. จึงมีผล
ใช้บังคับกันได้ตามกฎหมาย

(2) จำเลยประสงค์จะให้เช่าที่ดินมีกำหนดเวลาเกิน 3 ปี จึงระบุในสัญญาว่า
จำเลยมอบให้โจทก์เป็นนายหน้าไปจัดการดำเนินการจดทะเบียนการเช่าที่ดิน ณ สำนักงานที่ดิน
แล้วจำเลยยอมจ่ายค่านายหน้าให้แก่โจทก์เป็นจำนวนเงิน 5% ของเงินค่าเช่า โดยจ่ายให้ในวัน
จดทะเบียนที่ดิน ณ สำนักงานที่ดิน เป็นสัญญาที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน คือ ถือการจดทะเบียน

การเช่าระหว่างผู้ให้เช่า (จำเลย) กับผู้เช่าที่สำนักงานที่ดิน เป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการเป็นนายหน้า เมื่อยังมิได้มีการจดทะเบียนการเช่า เพราะผู้เช่าผิดสัญญา ดังนี้ โจทก์ยังไม่มีสิทธิเรียกค่านายหน้าจากจำเลย (คำพิพากษาฎีกาที่ 1901/2526)

(3) ข้อความในเอกสารระบุว่า จำเลยที่ 1 ซึ่งเคยเป็นลูกจ้างโจทก์ ขอเสนอตัวเองกลับเข้าทำงานกับโจทก์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อผ่อนใช้หนี้โดยขอทำงานแค่เพียง 2 ปีเท่านั้น และขอรับเงินเดือนตามที่เคยได้รับครั้งสุดท้ายกับเสนอเงื่อนไขการผ่อนชำระเงินให้โจทก์ว่าจะผ่อนเท่าใด ข้อความเช่นนี้เป็นเงื่อนไขบังคับก่อนว่าหากโจทก์รับจำเลยที่ 1 กลับเข้าทำงาน จำเลยที่ 1 ก็จะผ่อนชำระเงินตามฟ้องให้แก่โจทก์ เมื่อโจทก์ไม่ยอมรับจำเลยที่ 1 เข้าทำงาน เงื่อนไขบังคับก่อนจึงยังไม่สำเร็จ ความยินยอมชำระเงินให้แก่โจทก์ยังไม่เกิดขึ้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 2952/2537)

1.2 เงื่อนไขบังคับหลัง

เงื่อนไขบังคับหลัง หมายถึง ข้อกำหนดที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดไว้ในนิติกรรม ซึ่งบังคับให้นิติกรรมอันมีผลใช้บังคับกันได้ตามกฎหมายอยู่แล้วต้องสิ้นสุดลง ในเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น

ตัวอย่าง

ก. ทำสัญญาเช่าบ้านของ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า สัญญาเช่าบ้านจะสิ้นสุดลงเมื่อ ก. เดินทางไปต่างประเทศ ดังนี้ ถ้าต่อมา ก. เดินทางไปต่างประเทศ ก็ถือว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว สัญญาเช่าบ้านระหว่าง ก. และ ข. ที่มีอยู่จึงสิ้นสุดลง

ตอนที่ 3 เงื่อนไขที่ไม่สมบูรณ์

เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรมนั้น ตามปกติย่อมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งมิให้นิติกรรมมีผลบังคับในทันทีหรือให้นิติกรรมสิ้นสุดลงในอนาคต แล้วแต่กรณี แต่ถ้าเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรมนั้นเป็นเงื่อนไขที่ไม่สมบูรณ์ ย่อมไม่มีผลเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งดังกล่าว และมีผลกระทบถึงความสมบูรณ์ของนิติกรรมนั้นด้วย

เงื่อนไขที่ไม่สมบูรณ์ มี 4 กรณี คือ

1. เงื่อนไขที่สำเร็จแล้ว หรือที่ไม่อาจสำเร็จได้ ในเวลาทำนิติกรรม

2. เงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
 3. เงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย และ
 4. เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งจะสำเร็จหรือไม่สุดแล้วแต่ใจของลูกหนี้
- แยกอธิบายได้ดังนี้

1. เงื่อนไขที่สำเร็จแล้วหรือไม่อาจสำเร็จได้ในเวลาทำนิติกรรม

ได้กล่าวมาแล้วว่า เหตุการณ์ที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดขึ้นเป็น "เงื่อนไข" ในนิติกรรมนั้น ต้องเป็นเหตุการณ์ในอนาคตและไม่แน่นอน คือเป็นเหตุการณ์ในอนาคตซึ่งผู้ทำนิติกรรมไม่รู้ว่า จะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าผู้ทำนิติกรรมกำหนดเหตุการณ์ที่รู้กันอยู่ว่าได้เกิดขึ้นแล้วหรือไม่อาจเกิดขึ้นได้มาเป็นเงื่อนไข ย่อมทำให้ข้อกำหนดนั้นตกไป ไม่ถือว่าเป็นเงื่อนไข หรือทำให้นิติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นโมฆะไปเลยก็ได้ ดังที่มาตรา 187 บัญญัติว่า

"ถ้าเงื่อนไขสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรม หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข หากเป็นเงื่อนไขบังคับหลังให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ

ถ้าเป็นอันแน่นอนในเวลาทำนิติกรรมว่าเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้ หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ หากเป็นเงื่อนไขบังคับหลังให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข

ตราบใดที่คู่กรณียังไม่รู้ว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้วตามวรรคหนึ่ง หรือไม่อาจสำเร็จได้ตามวรรคสอง ตราบนั้นคู่กรณียังมีสิทธิและหน้าที่ตามมาตรา 184 และมาตรา 185"

แยกพิจารณาดังนี้

1.1 กรณีที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในขณะที่ทำนิติกรรม หรือที่เรียกว่า "เงื่อนไขสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรม" มาเป็นเงื่อนไข

ถ้าหากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน กฎหมายให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไขเลย แต่ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง กฎหมายให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ

ตัวอย่าง

(1) ก. ทำสัญญาซื้อขายรถยนต์ จาก ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ถ้า ค. บุตรของ ก. กลับจากต่างประเทศแล้วจึงให้สัญญานี้มีผล ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญา บุตรของ ก. กลับจากต่างประเทศแล้ว เช่นนี้ จะเห็นได้ว่าในขณะที่ทำสัญญานั้น เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งเป็นเหตุให้สัญญาเกิดผลได้สำเร็จลงแล้วจึงทำให้นิติกรรมเกิดผลทันที ดังนั้น สัญญาซื้อขายรถยนต์ระหว่าง ก. และ ข. เป็นอันสมบูรณ์เหมือนกับไม่มีเงื่อนไขอยู่เลย

(2) ก. ทำสัญญาให้ ข. เช่าบ้าน โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า ถ้าบุตรของ ก. กลับจากต่างประเทศ ให้สัญญาเช่าบ้านสิ้นสุดลง เพราะ ก. ต้องการให้บุตรของตนเข้าอยู่ในบ้านนั้น ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญากัน บุตรของ ก. กลับจากต่างประเทศแล้ว ถือว่าเงื่อนไขบังคับหลังได้สำเร็จแล้วในขณะที่ทำสัญญา ดังนั้น สัญญาเช่าบ้านระหว่าง ก. กับ ข. จึงเป็นโมฆะ คือเท่ากับว่าไม่ได้ทำสัญญากันเลย

1.2 กรณีที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดเหตุการณ์ที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นในขณะที่ทำนิติกรรม แต่เป็นที่แน่นอนว่าไม่อาจเกิดขึ้นได้หรือไม่อาจสำเร็จได้ มาเป็นเงื่อนไข

กฎหมายบัญญัติว่า ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข

ตัวอย่าง

(1) ก. ตกลงขายรถยนต์ของคนให้แก่ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าจะขายให้ต่อเมื่อเรือบรรทุกรถยนต์คันใหม่ของ ก. มาถึงท่าเรือกรุงเทพฯ เรียบร้อยแล้ว แต่ปรากฏว่าในขณะที่ตกลงกันนั้น เรือที่บรรทุกรถยนต์คันใหม่ของ ก. ถูกมรสุมในทะเลและอัปปางลงเสียแล้ว ไม่อาจแล่นมาถึงท่าเรือกรุงเทพฯ ได้ ดังนี้ ถือว่าเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้ สัญญาซื้อขายรถยนต์ระหว่าง ก. กับ ข. จึงเป็นโมฆะ ไม่มีผลผูกพันกันแต่อย่างใด

(2) ก. ทำสัญญาให้ ข. เช่าบ้านของตน โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่าถ้าบุตรของ ก. กลับจากต่างประเทศแล้ว ให้สัญญาเช่าบ้านสิ้นสุดลง ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญากันนั้น บุตรของ ก. ซึ่งอยู่ต่างประเทศประสบอุบัติเหตุและถึงแก่ความตายไปแล้ว ดังนี้ ถือว่าเงื่อนไขบังคับหลังที่กำหนดกันไว้ไม่อาจสำเร็จได้ คือ บุตรของ ก. กลับมาไม่ได้แล้ว จึงเท่ากับว่าไม่มีเงื่อนไขเลย สัญญาเช่าบ้านระหว่าง ก. กับ ข. จึงสมบูรณ์เหมือนกับไม่มีเงื่อนไข

1.3 ทราบว่าคู่กรณียังไม่รู้ว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้วตามวรรคหนึ่ง หรือเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จได้ตามวรรคสอง คู่กรณีมีหน้าที่ที่จะต้องงดเว้นไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 184 หรือยังคงมีสิทธิที่จะจำหน่าย รับมรดก ป้องกันรักษาหรือทำประกันสิทธิ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 185 ได้ ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดในเรื่องผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไข

2. เงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 188 บัญญัติว่า

“นิติกรรมใดมีเงื่อนไขไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ”

แยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1 เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรมนั้น ถ้ากำหนดเงื่อนไขในเรื่องที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว ทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะไปเลย

เงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หมายถึง เงื่อนไขที่กำหนดกันไว้เป็นเรื่องที่มีกฎหมายห้ามไว้โดยชัดแจ้ง หรือกฎหมายกำหนดความผิดทางอาญาไว้ เช่น

ก. ตกลงกับ ข. จะให้เงิน ข. 1,000 บาท โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ข. ต้องไปตีหัว ค. ให้แตกก่อน การตีหัวผู้อื่นนี้เป็นความผิดตามกฎหมายอาญา จึงเป็นการกำหนดเงื่อนไขบังคับก่อนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งมีผลทำให้สัญญาที่ ก. จะให้เงิน ข. 1,000 บาท นั้นตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา 188

เงื่อนไขที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หมายถึง เงื่อนไขที่กำหนดไว้ นั้นเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนถึงความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ หรือทำให้เกิดความระส่ำระสายในหมู่ประชาชนเป็นส่วนรวม เช่น

บุตรของ ก. ต้องหาว่าฆ่าคน ซึ่ง ข. เป็นพยานรู้เห็นในเรื่องนี้ ต่อมา ก. ได้มาตกลงกับ ข. ว่า ก. จะให้แหวนเพชร ข. หนึ่งวง ถ้า ข. ไปให้การต่อศาลว่าไม่รู้เห็นว่าบุตรของ ก. ฆ่าคน และศาลไม่ลงโทษบุตรของ ก. ดังนี้เงื่อนไขที่ ก. ตกลงกับ ข. เป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน สัญญาให้แหวนเพชรระหว่าง ก. และ ข. จึงตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา 150 (ปัจจุบันคือ มาตรา 188) (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 133/2505)

เงื่อนไขที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน หมายถึง เงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็น เรื่องที่กระทบกระเทือนต่อทัศนคติในด้านจริยธรรมของประชาชนโดยทั่วไป หรืออาจทำให้ศีลธรรมของประชาชนเสื่อมทรามไปในทางใดทางหนึ่ง เช่น

ก. ตกลงกับ ข. ที่จะให้รถยนต์รุ่นใหม่แก่ ข. 1 คัน ถ้า ข. ไปหาผู้หญิงสาวมาให้ ก. ร่วมหลับนอนด้วยได้ ดังนี้ เป็นการกำหนดเงื่อนไขที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ทำให้สัญญาให้รถยนต์ระหว่าง ก. และ ข. ตกเป็นโมฆะเช่นเดียวกัน

2.2 มาตรา 188 นี้ คล้ายคลึงกับมาตรา 150 และมีผลทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะเช่นเดียวกัน แต่มีข้อแตกต่างกันอยู่ที่ว่า มาตรา 150 เป็นเรื่องวัตถุประสงค์ของการทำนิติกรรมนั้น

โดยตรงที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่มาตรา 188 เป็นเรื่องการกำหนดเงื่อนไขซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบของนิติกรรมเท่านั้น ไม่ใช้วัตถุประสงค์ของการทำนิติกรรมโดยตรง

3. เงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย

มาตรา 189 บัญญัติว่า

“นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อนและเงื่อนไขนั้นเป็นการพันวิสัย นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับหลังและเงื่อนไขนั้นเป็นการพันวิสัย ให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข”

แยกพิจารณาได้ดังนี้

3.1 เงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย หมายความว่า เรื่องที่กำหนดเป็นเงื่อนไขนั้นเป็นที่เห็นได้โดยแน่นอนหรือเห็นได้โดยทั่วไปว่าเป็นไปไม่ได้หรือไม่อาจสำเร็จได้เลย

การกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวนี้ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนจะทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง กฎหมายถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข

ตัวอย่าง

(1) ก. ทำสัญญาให้เงิน ข. 10,000 บาท โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ข. ต้องยกภูเขาทองให้เคลื่อนที่ไปได้ ดังนี้ เป็นการกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย ซึ่งทำให้นิติกรรมระหว่าง ก. และ ข. ตกเป็นโมฆะ คือเสียเปล่าไป ตามมาตรา 189 วรรคแรก

(2) ก. ทำนิติกรรมให้ ข. มีสิทธิอาศัยในที่ดินและบ้านของ ก. ตลอดชีวิตของ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า ถ้าเมื่อใดฝนตกเป็นไฟจึงให้ ข. หมดสิทธิ จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขที่ฝนจะตกเป็นไฟนี้เป็นเรื่องที่พันวิสัย ไม่อาจเป็นไปไม่ได้ กฎหมายจึงบัญญัติให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข ดังนั้นนิติกรรมระหว่าง ก. และ ข. จึงเป็นนิติกรรมที่สมบูรณ์โดยไม่มีเงื่อนไข ตามมาตรา 189 วรรคสอง

3.2 การกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยนี้ คล้ายคลึงกับกรณีที่วัตถุประสงค์ของนิติกรรมเป็นการพันวิสัยในมาตรา 150 โดยมีผลทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะ แต่มีข้อแตกต่างกัน เช่นเดียวกันที่กล่าวไว้ในข้อ 2.2

3.3 นอกจากนั้น การกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยในมาตรา 189 นี้ ยังมีความคล้ายคลึงกับการกำหนดเงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้ในมาตรา 187 วรรคสองอีกด้วย โดยมีผลในกฎหมายเป็นเช่นเดียวกัน การกำหนดเงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัยก็ดี หรือเงื่อนไขที่ไม่อาจ

สำเร็จได้ก็ดี ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน ทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข เป็นอย่างเดียวกันทั้งสองกรณี

แต่มีข้อแตกต่างกันอยู่ที่ว่า *เงื่อนไขที่เป็นการพันวิสัย* นั้น เป็นเรื่องที่เห็นได้โดยทั่วไปว่าไม่อาจเป็นไปได้หรือไม่อาจสำเร็จได้ แต่ *เงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จได้* เป็นเรื่องที่โดยทั่วไปอาจสำเร็จได้ แต่มีเหตุการณ์อื่นมาขัดขวางจึงทำให้ไม่อาจสำเร็จได้

4. เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งจะสำเร็จหรือไม่สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้

การทำนิติกรรมโดยมีเงื่อนไขนั้น ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนและผู้ทำนิติกรรมกำหนดว่า เงื่อนไขจะสำเร็จหรือไม่แล้วแต่ความพอใจของผู้ที่เป็นลูกหนี้ เช่นนี้ กฎหมายบัญญัติให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ดังที่มาตรา 190 บัญญัติว่า

“นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อนและเป็นเงื่อนไขอันจะสำเร็จได้หรือไม่สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้ นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ”

แยกอธิบายได้ดังนี้

4.1 เงื่อนไขที่อยู่ในบังคับของมาตรา 190 ต้องเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนเท่านั้น ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังไม่อยู่ในบังคับของมาตรานี้ และไม่ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ เช่น

ก. สัญญากับ ข. ว่าจะขายแหวนเพชรให้ ข. เมื่อ ก. พอใจ ดังนี้ เป็นการกำหนด *เงื่อนไขบังคับก่อน* ซึ่งจะสำเร็จหรือไม่แล้วแต่ความพอใจของ ก. ซึ่งเป็นลูกหนี้ในอันที่จะต้องส่งมอบแหวนเพชรให้ ข. ย่อมทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ตามมาตรา 190

แต่ถ้าเป็นการกำหนดเงื่อนไขบังคับหลัง เช่น

ก. ทำสัญญาเช่าบ้านของ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า สัญญาเช่าจะสิ้นสุดลงเมื่อ ก. พอใจจะเลิกสัญญา เช่นนี้ เป็นการกำหนด *เงื่อนไขบังคับหลัง* ซึ่งจะสำเร็จหรือไม่แล้วแต่ความพอใจของ ก. จึงไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 190 สัญญาเช่าบ้านระหว่าง ก. และ ข. ย่อมสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะแต่อย่างใด

4.2 เงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งจะเป็นเหตุให้นิติกรรมเป็นโมฆะตามมาตรา 190 นี้ต้องเป็นเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับความพอใจของฝ่ายลูกหนี้เท่านั้น ถ้าเป็นเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับความพอใจของฝ่ายเจ้าหนี้ นิติกรรมยังคงสมบูรณ์ ไม่เป็นโมฆะ เช่น

ก. ให้คำมั่นว่าจะให้เงิน ข. 2,000 บาท โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าจะให้ต่อเมื่อ ข. (ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ที่จะได้รับเงิน 2,000 บาท) พอใจรับเงินจำนวนนั้น ดังนี้ เป็นเงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าหนี้ นิติกรรมจึงสมบูรณ์ ไม่เป็นโมฆะ

4.3 เงื่อนไขซึ่งจะสำเร็จหรือไม่แล้วแต่ความพอใจของลูกหนี้ ซึ่งมีผลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ตามมาตรา 190 นี้ ต้องเป็นความพอใจหรือความสมัครใจของลูกหนี้โดยแท้จริง ถ้าเป็นเรื่องที่มีบุคคลอื่นหรืออาศัยเหตุการณ์อื่นประกอบด้วย ไม่ถือว่าเป็นความพอใจของลูกหนี้โดยแท้จริง ไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 190

ตัวอย่าง

(1) ก. ให้คำมั่นว่าจะให้รถยนต์แก่ ข. 1 คัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ถ้า ข. แต่งงานแล้วจึงจะให้ เช่นนี้ จะเห็นได้ว่า เงื่อนไขที่กำหนดนั้นมีได้อยู่ที่ความพอใจของ ก. (ลูกหนี้) เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังคงอาศัยเหตุการณ์อื่น (คือ ความพอใจของ ข. และหญิงที่จะแต่งงานกับ ข.) ประกอบด้วย จึงไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 190 นิติกรรมย่อมสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้

(2) ตาม ป.พ.พ. มาตรา 190 บัญญัติว่า นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อนและเป็นเงื่อนไขอันจะสำเร็จได้หรือไม่ สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้ นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ หมายความว่าเงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งจะทำให้นิติกรรมเกิดผลขึ้นหรือไม่ยอมอยู่ที่ความพอใจหรือความสมัครใจของลูกหนี้แต่ฝ่ายเดียวโดยไม่มีบุคคลอื่น หรืออำนาจใดๆ เข้ามาผูกพันกับลูกหนี้ การที่จำเลยทั้งสองตกลงจะคืนเงินมัดจำให้แก่โจทก์เมื่อจำเลยทั้งสองขายที่ดินได้นั้น ข้อตกลงดังกล่าวไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือความสมัครใจของจำเลยทั้งสองแต่ฝ่ายเดียว แต่ขึ้นอยู่กับบุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้จะซื้อด้วยว่ามีความพอใจหรือไม่พอใจที่จะซื้อตามข้อเสนอของจำเลยทั้งสองหรือไม่ ดังนั้น เงื่อนไขบังคับก่อนดังกล่าวจึงไม่ใช่เงื่อนไขอันจะสำเร็จได้หรือไม่สุดแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้จึงไม่เป็นโมฆะ (คำพิพากษาฎีกาที่ 693/2537)

ตอนที่ 4

ผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไข

การทำนิติกรรมโดยมีเงื่อนไขนั้นมีลักษณะแตกต่างจากการทำนิติกรรมโดยทั่วไปดังที่ได้ศึกษามาแล้ว ฉะนั้น ผลของนิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีเงื่อนไขก็ย่อมแตกต่างกับผลของนิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยไม่มีเงื่อนไขเช่นเดียวกัน ในเรื่องนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติถึงผลของนิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีเงื่อนไขไว้ แยกพิจารณาได้ 2 ประการ คือ ผลในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จและผลในเมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว

1. ผลในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ

นิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีเงื่อนไขนั้น ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ นิติกรรมยังไม่เกิดผลหรือยังไม่สิ้นผล แล้วแต่กรณี สิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีจึงยังไม่เกิดขึ้นหรือยังไม่ระงับไป แต่อยู่ในความหวังว่าอาจเกิดขึ้นหรือระงับไปได้ในเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ เรื่องนี้ นักนิติศาสตร์บางท่านเรียกว่าเป็น “สิทธิในความหวัง” (Droit en germe) คือเป็นสิทธิที่จะได้รับประโยชน์ด้วยความสำเร็จของเงื่อนไข¹ ถือว่าดีกว่าความหวังธรรมดาซึ่งเป็นความหวังโดยไม่มีสิทธิอะไรเลย

ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ เป็นช่วงเวลาที่สิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีอยู่ในความหวังว่าอาจเกิดขึ้นหรือระงับไปได้ในเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ดังนั้น ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ กฎหมายจึงคุ้มครองสิทธิในความหวังของคู่กรณี โดยกำหนดให้คู่กรณีมีสิทธิและหน้าที่ต่อกันบางประการ ดังต่อไปนี้

1.1 หน้าที่ที่จะต้องงดเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียประโยชน์

มาตรา 184 บัญญัติว่า

“ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแห่งนิติกรรมอันอยู่ในบังคับเงื่อนไขจะต้องงดเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น”

ตามมาตรา 184 นี้ หมายความว่า คู่กรณีแต่ละฝ่ายจะต้องงดเว้นไม่ทำการใดๆ ให้เสื่อมเสียประโยชน์ของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งที่จะพึงได้รับเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

การทำให้เสื่อมเสียประโยชน์อาจเป็นได้ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ทำให้เสื่อมเสียแก่ตัวทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม

ตัวอย่าง

ก. ทำสัญญาขายบ้านให้ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อน ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ ก. จะเอาบ้านไปโอนขายให้บุคคลอื่นหรือจะรื้อบ้านเสียย่อมไม่ได้ เพราะถ้าทำไป เมื่อเงื่อนไขสำเร็จ สัญญาซื้อขายบ้านระหว่าง ก. และ ข. เกิดผลขึ้น และ ก. ไม่มีบ้านส่งมอบให้ ข. ก. ต้องรับผิดชอบต่อ ข. ในการที่ได้กระทำไป ตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในลักษณะสัญญา มาตรา 371 คือ ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น

ประการที่สอง ทำให้เสื่อมเสียแก่สิทธิในทรัพย์สิน

¹ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, อ้างแล้ว, หน้า 290

ตัวอย่าง

ก. ทำสัญญาขายที่ดินให้ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อน ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ ก. จะไปทำสัญญากับ ค. ยอมให้ ค. ทำถนนผ่านที่ดินแปลงนั้นเพื่อใช้เป็นทางเดิน ย่อมไม่ได้ เพราะถ้าเงื่อนไขสำเร็จ สัญญาซื้อขายเกิดผล ข. จะต้องเสียสิทธิในการใช้ที่ดินไปบางส่วน เนื่องจาก ค. ไปทำถนนใช้เป็นทางเดินผ่านที่ดินแปลงนั้นเสียแล้ว ดังนี้ ข. มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจาก ก. ได้ ตามมาตรา 371 เช่นเดียวกัน

1.2 สิทธิในการที่จะจำหน่าย รับมรดก หรือจัดการป้องกันรักษาสิทธิในความหวัง มาตรา 185 บัญญัติว่า

“ในระหว่างที่เงื่อนไขยังมีได้สำเร็จนั้น สิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของคู่กรณีมืออย่างไร จะจำหน่าย จะรับมรดก จะจัดการป้องกันรักษาหรือจะทำประกันไว้ประการใดตามกฎหมายก็ ย่อมทำได้”

ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ ถึงแม้คู่กรณีมีเพียงสิทธิในความหวัง ซึ่งยังไม่แน่นอนก็ตาม กฎหมายก็ยังคุ้มครองและรับรองสิทธิดังกล่าว โดยให้คู่กรณีผู้มีสิทธิในความหวัง มีสิทธิที่จะจำหน่าย รับมรดก จัดการป้องกันรักษา หรือทำประกันไว้ได้

ตัวอย่าง การจำหน่ายสิทธิและหน้าที่

ก. ตกลงขายรถยนต์ให้ ข. 1 คัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อน ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ ก. หรือ ข. อาจจำหน่ายสิทธิและหน้าที่ที่มีต่อกันนั้น โดยโอนสิทธิและหน้าที่ของตนให้แก่ ค. ไปได้ ถ้า ก. เป็นผู้โอนให้ ค. ค. ย่อมมีสิทธิ (ในฐานะเป็นผู้ขายรถยนต์) ที่จะได้รับชำระราคารถยนต์จาก ข. และมีหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบรถยนต์ให้แก่ ข. ในเมื่อ ข. ชำระราคารถยนต์ให้เมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

ตัวอย่าง การรับมรดกสิทธิและหน้าที่

ตามตัวอย่างข้างต้น ถ้า ก. ตายลงก่อนเงื่อนไขสำเร็จ ทายาทโดยธรรมของ ก. ย่อมรับมรดกสิทธิในการเป็นผู้ขายรถยนต์ตามเงื่อนไขให้แก่ ข. และในขณะเดียวกันก็ย่อมรับมรดกหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบรถยนต์ให้แก่ ข. เมื่อ ข. ชำระราคารถยนต์ให้แก่ทายาทของ ก. เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วด้วย

ตัวอย่าง การจัดการป้องกันรักษาสิทธิ

ก. ทำสัญญาซื้อที่ดินจาก ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า เมื่อทางราชการตัดถนนผ่านที่ดินแปลงนี้จึงจะซื้อ ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จปรากฏว่าเจ้าพนักงานบังคับคดีจะมายึดที่ดินแปลงนั้นไปขายทอดตลาด โดยเข้าใจว่าเป็นของบุคคลที่เป็นจำเลยในคดี เช่นนี้ ก.

อาจเข้าร้องขอตทรัพย์ได้เถียงได้ว่าทรัพย์นั้นเป็นของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ข. ไม่ใช่ของจำเลย

ตัวอย่าง การทำประกันสิทธิ

ตามตัวอย่างข้างต้น ในการซื้อขายที่ดินดังกล่าวนั้น ข. ผู้ขายอาจให้ ก. ผู้ซื้อหาบุคคลหรือธนาคารมาค้ำประกันการชำระราคาที่ดินเพื่อความแน่นอนไว้ด้วยก็ได้

1.3 หน้าที่ที่จะต้องทำการโดยสุจริต

มาตรา 186 บัญญัติว่า

“ถ้าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขจะเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายใดเสียเปรียบ และคู่กรณีฝ่ายนั้นกระทำการโดยไม่สุจริตจนเป็นเหตุให้เงื่อนไขนั้นไม่สำเร็จให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

ถ้าความสำเร็จแห่งเงื่อนไขจะเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายใดได้เปรียบ และคู่กรณีฝ่ายนั้นกระทำการโดยไม่สุจริตจนเป็นเหตุให้เงื่อนไขนั้นสำเร็จ ให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นมิได้สำเร็จเลย”

หลักในมาตรา 186 นี้ เนื่องมาจากหลักทั่วไปในมาตรา 5 ที่ว่า ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ตี ในการชำระหนี้ก็ตี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต

ดังนั้น ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่แน่นอนว่าจะสำเร็จหรือไม่นั้น กฎหมายจึงห้ามมิให้คู่กรณีจัดทำเงื่อนไขสำเร็จหรือไม่สำเร็จโดยไม่สุจริตและบัญญัติผลตอบแทนการกระทำโดยไม่สุจริตไว้โดยเฉพาะในมาตรา 186 นี้ กล่าวคือ ถ้าคู่กรณีเข้าป้องกันขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริตให้ถือว่าเงื่อนไขได้สำเร็จแล้ว หรือถ้าชวนชวรายจัดทำเงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริต ก็ให้ถือว่าเงื่อนไขมิได้สำเร็จเลย ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกิดผลร้ายแก่ผู้ไม่สุจริตนั่นเอง

ตัวอย่าง

(1) ก. ทำสัญญาซื้อที่ดินและบ้านของ ข. ซึ่งกำลังปลูกสร้าง ในราคาเงินสดแสนบาท โดยมีเงื่อนไขว่าจะซื้อต่อเมื่อบ้านสร้างเสร็จเรียบร้อยภายในเดือนธันวาคม ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ ก. กลับใจไม่ยอมยกซื้อเพราะรู้สึกว่าจะแพงเกินไป จึงคิดหาทางป้องกันขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จ เพื่อที่ตนจะไม่ต้องซื้อบ้านหลังนั้น โดยให้พรรคพวกของ ก. ไปวางเพลิงเผาบ้านหลังนั้นเสีย เช่นนี้ ถือว่า ก. เข้าป้องกันขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริตจึงทำให้สัญญาซื้อขายบ้านเกิดผล และ ก. ต้องซื้อบ้านของ ข. ในราคาเงินสดแสนบาทตามที่ตกลงกันไว้

(2) ก. ตกลงซื้อนาฬิกาจาก ข. 1 เรือน โดย ข. สัญญาว่า ถ้านาฬิกาเสียภายใน 6 เดือน ข. จะคืนเงินให้ พร้อมทั้งเปลี่ยนนาฬิกาเรือนใหม่ให้ ก. ด้วย ก. อยากได้นาฬิกาเรือนใหม่ จึงแกล้งทำนาฬิกาตกหลายครั้งจนนาฬิกาเสียภายใน 6 เดือน แล้วไปเรียกร้องเงินคืนและนาฬิกาเรือนใหม่จาก ข. ดังนี้ ถือว่า ก. ได้ชวนชวรายจัดทำเงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริต มาตรา

186 วรรคสอง จึงให้ถือว่า เงื่อนไขนั้นมิได้สำเร็จเลย ข. ปฏิเสธไม่รับคินนาพิกาและไม่คินเงินให้ ก. ได้

(3) ในคดีที่เกี่ยวกับเรื่องนายหน้าบอขายทรัพย์สิน ซึ่งนายหน้าหาผู้ซื้อได้แล้ว แต่เจ้าของทรัพย์สินแอบไปตกลงกับผู้ซื้อเองเพื่อจะไม่ให้ค่านายหน้านั้น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่านายหน้ายังมีสิทธิได้ค่านายหน้า โดยอาศัยหลักกฎหมายในมาตรา 148 นี้ (ปัจจุบันคือมาตรา 186) ผู้ขายจะอ้างมาตรา 845 มาเป็นข้อต่อสู้ไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 446/2473, 575/2509)

(4) โจทก์จำเลยทำสัญญาจะซื้อขายต่อกัน โดยระบุว่าจำเลยซึ่งเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมขายแทน ส. ผู้เยาว์ และได้กำหนดไว้ว่าผู้ขายจะดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขยายความหมายของสัญญาจะขายที่ดินรายนี้ของเด็กก็คือเมื่อศาลอนุญาตให้ขาย เมื่อจำเลยยื่นคำร้องขอขายที่ดินของเด็กแล้วศาลสั่งไม่อนุญาต ก็ยอมเป็นอันไม่ซื้อขายกันตามสัญญา การที่ศาลไม่อนุญาตให้ขายมิใช่เป็นการที่จำเลยขัดขวางมิให้เงื่อนไขสำเร็จแต่อย่างไร (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 560/2510)

2. ผลในเมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว

2.1 โดยหลักทั่วไป ที่ได้ศึกษามาแล้ว นิติกรรมที่มีเงื่อนไขยอมเป็นผลหรือสิ้นผลเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ สุดแล้วแต่ว่าจะเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนหรือเงื่อนไขบังคับหลัง กล่าวคือ ถ้าเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมเกิดผลบังคับในทันทีที่เงื่อนไขสำเร็จ ถ้าเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับหลัง นิติกรรมสิ้นผลบังคับในทันทีที่เงื่อนไขสำเร็จเช่นเดียวกัน เช่น

(1) ก. ตกลงซื้อรถยนต์คันหนึ่งจาก ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าจะซื้อต่อเมื่อ ก. ขายรถยนต์คันเก่าของตนได้แล้ว ต่อมา ก. ขายรถยนต์คันเก่าให้ ค. เช่นนี้ เรียกว่าเงื่อนไขบังคับก่อนสำเร็จแล้ว สัญญาซื้อขายรถยนต์ระหว่าง ก. และ ข. จึงเกิดผลในทันทีที่ ก. ขายรถยนต์ของตนให้ ค. นั้นเอง

(2) ก. ตกลงเช่ารถยนต์ของ ข. ที่กรุงเทพฯ เพื่อขับไปทำธุระส่วนตัวที่จังหวัดนครปฐม โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า เมื่อ ก. เสร็จธุระที่จังหวัดนครปฐมและกลับถึงกรุงเทพฯ แล้ว ให้สัญญาเช่าสิ้นสุดลง ดังนี้ เมื่อ ก. กลับจากจังหวัดนครปฐมมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อใด ถือว่าเงื่อนไขบังคับหลังสำเร็จแล้ว ทำให้สัญญาเช่ารถยนต์ระหว่าง ก. และ ข. สิ้นสุดลงนับแต่เวลาที่ ก. กลับถึงกรุงเทพฯ เรียบร้อยแล้ว

2.2 แต่ในบางกรณี กฎหมายยอมให้คู่กรณีตกลงกันได้ว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว ให้นิติกรรมเกิดผลย้อนหลังไปในเวลาใดเวลาหนึ่งก่อนที่เงื่อนไขสำเร็จ ดังที่มาตรา 183 วรรคสามบัญญัติว่า

“ถ้าคู่กรณีแห่งนิติกรรมได้แสดงเจตนาไว้ด้วยกันว่า ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้นให้
มีผลย้อนหลังไปถึงเวลาใดเวลาหนึ่งก่อนสำเร็จ ก็ให้เป็นไปตามเจตนาเช่นนั้น”

หมายความว่า คู่กรณีจะตกลงกันไว้ก็ได้ว่าเมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว ให้นิติกรรมมีผล
หรือสิ้นผลย้อนหลังไปถึงวันเวลาที่ทำนิติกรรมหรือก่อนนั้นหรือภายหลังต่อมา เมื่อเป็นดังนี้ จึง
มีผลว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว นิติกรรมจะเกิดผลหรือสิ้นผลย้อนหลังไปถึงวันเวลาที่คู่กรณี
ตกลงกันไว้ แทนที่จะเกิดผลหรือสิ้นผลตั้งแต่วันที่เงื่อนไขสำเร็จ ตามหลักทั่วไป

ตัวอย่าง

ก. ทำสัญญาซื้อขายที่สวนกับ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ข. จะซื้อต่อเมื่อ ข.
ได้รับเงินจากบิดาของ ข. แล้ว และตกลงกันอีกว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วให้สัญญาซื้อขายมีผล
ย้อนหลังไปถึงวันที่ทำสัญญา ดังนี้ เมื่อ ข. ได้รับเงินจากบิดา ถือว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว โดย
หลักทั่วไป กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะโอนไปยัง ข. ในสภาพที่เป็นอยู่ขณะที่เงื่อนไขสำเร็จ คือ ตั้งแต่
ข. ได้รับเงินจากบิดา แต่โดยที่ ก. และ ข. ได้ตกลงกันไว้เป็นพิเศษดังกล่าวแล้ว ผลจึงมีว่า
กรรมสิทธิ์ในที่ดินโอนไปยังผู้ซื้อคือ ข. ตั้งแต่วันทำสัญญาซื้อขายและในขณะเดียวกัน ดอกผล
ของที่ดินซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่วันทำสัญญาก็จะตกเป็นของ ข. ด้วยตามมาตรา 1336 ซึ่งบัญญัติว่า
เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น

บทที่ 2 เงื่อนไขเวลา

ตอนที่ 1 ลักษณะของเงื่อนไขเวลา

1. เงื่อนไขเวลาเริ่มต้นและเงื่อนไขเวลาสิ้นสุด

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้อธิบายความหมายของคำว่า “เงื่อนไขเวลา” ไว้ดังเช่นคำว่า “เงื่อนไข” ซึ่งได้อธิบายความหมายไว้ในมาตรา 182 แต่ได้บัญญัติข้ามไปถึงผลแห่งการที่นิติกรรมมีเงื่อนไขเวลากำหนดไว้ คือ บัญญัติไว้ในมาตรา 191 ว่า

“นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้นกำหนดไว้ ห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติการตามนิติกรรมนั้นก่อนถึงเวลาที่กำหนด

นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดกำหนดไว้ นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลเมื่อถึงเวลาที่กำหนด”

อย่างไรก็ตาม พอจะอธิบายความหมายของคำว่า “เงื่อนไขเวลา” ได้ดังนี้

1.1 เงื่อนไขเวลาเริ่มต้น หมายถึง ข้อกำหนดมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติการตามนิติกรรมจนกว่าจะมีเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนเกิดขึ้นตามที่กำหนดไว้

1.2 เงื่อนไขเวลาสิ้นสุด หมายถึง ข้อกำหนดให้นิติกรรมสิ้นผลเมื่อมีเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนเกิดขึ้นตามที่กำหนดไว้

“เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอน” ซึ่งผู้ทำนิติกรรมจะนำมากำหนดเป็นเงื่อนไขเวลาได้นี้ มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนและรู้แน่ชัดแล้วว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด

ได้แก่ การกำหนดถึงกาลเวลา ซึ่งจะกำหนดไว้เป็นจำนวนวัน เดือน ปี หรือ ชั่วโมงก็ได้ หรือจะกำหนดไว้เป็นวัน เดือน ปี ตามปฏิทินก็ได้ เช่น

(1) ก. ทำสัญญาเช่าบ้านของ ข. โดยมีข้อกำหนดว่า ห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติตามการตามสัญญา จนกว่าจะครบกำหนด 6 เดือนนับแต่วันทำสัญญา เช่นนี้ เป็นการกำหนด *เงื่อนไขเวลาเริ่มต้น* โดยถือเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนและรู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

(2) ก. ทำสัญญาเช่าบ้านของ ข. โดยมีข้อกำหนดว่า ให้สัญญาเช่าสิ้นสุดในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2539 เช่นนี้ เป็นการกำหนด *เงื่อนไขเวลาสิ้นสุด* โดยถือเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนและรู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

2) เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนแต่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด

ได้แก่ การกำหนดถึงความตายของบุคคล การกำหนดไว้ตลอดชีวิตของบุคคล เป็นต้น ซึ่งถึงแม้ไม่รู้แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด แต่ก็เป็นที่แน่นอนว่าบุคคลจะต้องตายในวันใดวันหนึ่งจึงเป็นเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอน เป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งด้วย เช่น

(1) ก. ทำสัญญาจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยงชีพให้ ข. เดือนละ 1,000 บาท เริ่มตั้งแต่บิดาของ ข. ตาย เช่นนี้ เป็นการกำหนด *เงื่อนไขเวลาเริ่มต้น* โดยถือเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนแต่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

(2) ก. ทำสัญญาจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยงชีพให้ ข. เดือนละ 1,000 บาท ตั้งแต่วันทำสัญญาจนตลอดชีวิตของ ข. เช่นนี้ เป็นการกำหนด *เงื่อนไขเวลาสิ้นสุด* โดยถือเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอน แต่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเป็นข้อกำหนด

2. ข้อเปรียบเทียบระหว่างเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

2.1 ลักษณะของเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

เหมือนกัน ทั้งเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาเป็นข้อกำหนดเหตุการณ์ในอนาคตเหมือนกัน
ต่างกัน เงื่อนไขเป็นข้อกำหนดเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่เป็นแต่เพียงความหวังเท่านั้น แต่เงื่อนไขเวลาเป็นข้อกำหนดเหตุการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

2.2 ผลของนิติกรรม

เหมือนกัน ถ้าเงื่อนไขบังคับหลังสำเร็จ หรือถึงเวลากำหนดตามเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดนิติกรรมต้นผลเหมือนกัน

ต่างกัน นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นจะเกิดผลต่อเมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว แต่ นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้น นิติกรรมนั้นเกิดผลแล้วตั้งแต่วันที่ทำนิติกรรม เพียงแต่กฎหมายห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติตามนิติกรรมก่อนถึงเวลากำหนดเท่านั้น

ตอนที่ 2 ประโยชน์แห่งเงื่อนไข

1. เงื่อนไขที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีฝ่ายใดในนิติกรรม

มาตรา 192 วรรคแรก บัญญัติว่า

“เงื่อนไขเริ่มต้นหรือเงื่อนไขสิ้นสุดนั้น ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ากำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่จะปรากฏโดยเนื้อความแห่งตราสารหรือโดยพฤติการณ์แห่งกรณีว่าได้ตั้งใจให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้หรือแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยกัน”

จากบทบัญญัติมาตรา 192 วรรคแรกนี้ จะเห็นได้ว่า

โดยหลักทั่วไป เงื่อนไขย่อมกำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้

กล่าวคือ เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิติกรรม ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเงื่อนไขสิ้นสุด กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ กล่าวคือ ลูกหนี้ยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างเป็นข้อต่อสู้เจ้าหนี้ได้ แต่เจ้าหนี้จะยกเงื่อนไขขึ้นยันลูกหนี้ไม่ได้

ตัวอย่าง

(1) ก. ทำสัญญาขายรถยนต์ให้ ข. โดยมีข้อกำหนดว่าให้ ข. ผู้ซื้อชำระราคารถยนต์เมื่อครบกำหนด 3 เดือนนับแต่วันทำสัญญา เช่นนี้ เป็นการทำสัญญาซื้อขายรถยนต์โดยในเรื่องการชำระราคารถยนต์นั้น มีเงื่อนไขเริ่มต้นกำหนดไว้ ดังนั้น

ถ้า ก. ทวงถามเรียกราคารถยนต์ก่อนครบกำหนด 3 เดือนดังกล่าว ข. ลูกหนี้ย่อมยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างเป็นข้อต่อสู้ ก. เจ้าหนี้ได้

แต่ถ้า ข. จะชำระราคารถยนต์ก่อนครบกำหนด 3 เดือนดังกล่าว ถ้า ก. มีเหตุผลอย่างใดก็ตามที่จะยังไม่รับชำระราคารถยนต์ ก. เจ้าหนี้จะยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างยัน ข. ลูกหนี้เพื่อยังไม่รับชำระไม่ได้

(2) ก. ทำสัญญาให้ยืมรถยนต์แก่ ข. โดยมีข้อกำหนดว่า ให้สัญญายืมรถยนต์นี้สิ้นสุดลงเมื่อครบ 3 เดือนนับแต่วันที่ ข. ได้รับมอบรถยนต์จาก ก. เช่นนี้ เป็นการทำสัญญายืมใช้คงรูปโดยมีเงื่อนไขสิ้นสุดกำหนดไว้ ดังนั้น

ถ้า ก. เรียกรถยนต์คืนก่อนครบกำหนด 3 เดือนดังกล่าว ข. ลูกหนี้ย่อมยกเงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างเป็นข้อต่อสู้ ก. เจ้าหนี้ได้

แต่ถ้า ข. จะส่งคืนรถยนต์ก่อนครบกำหนด 3 เดือนดังกล่าว ก. เจ้าหนี้จะยก
เงื่อนไขขึ้นกล่าวอ้างยัน ข. ลูกหนี้ เพื่อยังไม่รับคืนหาได้ไม่

ข้อยกเว้น ในบางกรณีเงื่อนไขดังกล่าวไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้หรือแก่คู่
กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยกัน

กล่าวคือ ถ้าหากปรากฏข้อความในตราสารหรือหนังสือแห่งนิติกรรมนั้นหรือมี
พฤติการณ์แห่งกรณีแสดงให้เห็นว่า ผู้ทำนิติกรรมนั้นกำหนดเงื่อนไขโดยตั้งใจให้เป็น
ประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้หรือแก่เจ้าหนี้และลูกหนี้ทั้งสองฝ่ายด้วยกัน ก็ย่อมเป็นไปตามที่ผู้ทำ
นิติกรรมนั้นกำหนดไว้

ตัวอย่างเงื่อนไขที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้

(1) ก. ทำสัญญาให้ ข. กู้เงินไป 5,000 บาท กำหนดเวลาใช้เงินคืนภายใน 1 ปี
แต่ ก. และ ข. ได้ตกลงกันกำหนดข้อความเพิ่มเติมไว้ในหนังสือหลักฐานการกู้เงินด้วยว่า ถ้า ก.
มีความจำเป็นจะต้องใช้เงินก่อนกำหนด 1 ปีก็เรียกให้ ข. ชำระเงินคืนก่อนกำหนดนั้นได้ เช่นนี้
เป็นการตกลงกำหนดเงื่อนไข (ปรากฏโดยเนื้อความแห่งตราสาร) ให้เป็นประโยชน์แก่เจ้าหนี้
เพราะทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ชำระเงินคืนได้ก่อนกำหนดเวลาที่ตกลงกันไว้

(2) กรณีปรากฏโดยพฤติการณ์แห่งกรณี โดยมากเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติไว้
เช่น ในเรื่องฝากทรัพย์

ก. ทำสัญญาฝากรถยนต์ไว้กับ ข. กำหนดเวลาฝาก 3 เดือน เช่นนี้ ข. ผู้รับ
ฝากซึ่งเป็นลูกหนี้จะคืนรถยนต์ให้ ก. ก่อนกำหนด 3 เดือนไม่ได้ เพราะถือว่าเงื่อนไขสุดสิ้นที่
กำหนดไว้นี้ กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ ก. ผู้ฝากซึ่งเป็นเจ้าหนี้ (มาตรา 662) แต่ ก. ผู้ฝากซึ่ง
เป็นเจ้าหนี้จะเรียกรถยนต์คืนก่อนกำหนด 3 เดือนได้ (มาตรา 663)

ตัวอย่าง เงื่อนไขที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยกัน

เช่น การฝากเงินที่ธนาคาร ประเภทฝากประจำ ซึ่งมีข้อตกลงกันระหว่าง
ธนาคารและผู้ฝากว่าจะไม่ถอนเงินคืนก่อนกำหนด 1 ปีนับแต่วันฝาก และผู้ฝากได้รับดอกเบี้ย
ในอัตราสูงกว่าปกติ คือร้อยละ 12.5 ต่อปีนั้น ตามมาตรา 673 ผู้ฝากจะถอนเงินคืนก่อนกำหนด
1 ปีไม่ได้ และธนาคารผู้รับฝากจะคืนเงินให้ผู้ฝากก่อนกำหนดนั้นก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะถือ
ว่าต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากเงื่อนไขดังกล่าวนี้ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ผู้ฝากได้ดอกเบี้ย และ
ธนาคารได้ประโยชน์ในการนำเงินของผู้ฝากไปหมุนเวียนทำประโยชน์ได้ตลอดกำหนดเวลาที่
ตกลงกันไว้

2. การสละประโยชน์แห่งเงื่อนเวลา

มาตรา 192 วรรคสอง บัญญัติว่า

“ถ้าเงื่อนเวลาเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายใด ฝ่ายนั้นจะสละประโยชน์นั้นเสียก็ได้หากไม่กระทบกระเทือนถึงประโยชน์อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับจากเงื่อนเวลานั้น”

แยกอธิบายได้ดังนี้

2.1 ประโยชน์แห่งเงื่อนเวลานั้น ฝ่ายใดจะสละเสียก็ได้

หมายความว่า คู่กรณีฝ่ายใดได้รับประโยชน์แห่งเงื่อนเวลา คู่กรณีฝ่ายนั้นจะสละประโยชน์แห่งเงื่อนเวลานั้นเสียก็ได้ กล่าวคือ ถ้าเป็นเงื่อนเวลาที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายลูกหนี้ ลูกหนี้สละประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาได้ โดยชำระหนี้ก่อนกำหนดเงื่อนเวลา ถ้าเป็นเงื่อนเวลาที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้ เจ้าหนี้ก็สละประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาได้ โดยยอมรับชำระหนี้ก่อนกำหนดเงื่อนเวลา

การสละประโยชน์แห่งเงื่อนเวลา นอกจากแสดงออกโดยตรงดังกล่าวนี้แล้ว ยังอาจแสดงออกโดยปริยายหรือแสดงออกโดยทางอื่นก็ได้ เช่น เมื่อเจ้าหนี้ฟ้องคดีก่อนถึงกำหนดเงื่อนเวลา ลูกหนี้ให้การต่อสู้คดีโดยประการอื่น แต่ไม่กล่าวอ้างประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาเป็นข้อต่อสู้ถือว่าลูกหนี้สละประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาแล้ว

ตัวอย่าง

(1) จำเลยกับบริวารทำให้เกิดเพลิงไหม้เสียหายแก่ทรัพย์สินของโจทก์ และทำสัญญาชดเชยเงินให้แก่โจทก์ภายในกำหนด 2 ปี ต่อมาจำเลยปฏิเสธไม่ยอมชดเชยเงินให้โจทก์ตามสัญญา โจทก์จึงมาฟ้องต่อศาลก่อนครบกำหนด 2 ปี จำเลยให้การปฏิเสธความรับผิดชอบ และอ้างว่าถูกหลอกลวงให้ลงชื่อในสัญญา ดังนี้แสดงให้เห็นได้ว่าจำเลยยอมสละเงื่อนเวลาหรือไม่ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาตามมาตรา 154 วรรค 2 แล้ว (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1189/2499)

(2) จำเลยทำสัญญากู้ยืมเงินโจทก์ไว้ ก่อนถึงกำหนดชำระ โจทก์ฟ้องให้จำเลยชำระเงินคืน เมื่อจำเลยให้การปฏิเสธความรับผิดชอบในสัญญาโดยอ้างว่าเป็นนิติกรรมอำพราง ย่อมแสดงว่า จำเลยไม่ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาในสัญญาแล้ว โดยเหตุนี้เงื่อนเวลาจึงไม่เป็นข้อที่จำเลยจะอ้างเป็นประโยชน์ต่อไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1671/2505)

(3) จำเลยทำสัญญากู้ยืมเงินโจทก์ ก่อนถึงกำหนดชำระคืน โจทก์ฟ้องคดีขอให้ศาลบังคับให้จำเลยชำระเงินคืนแก่โจทก์ จำเลยปฏิเสธความรับผิดชอบอ้างว่าชำระหนี้เงินกู้คืนแล้ว ย่อมแสดงว่าจำเลยไม่ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนเวลาในสัญญากู้ยืมเงิน เว้นแต่เงื่อนเวลาจึงไม่เป็นข้อที่ลูกหนี้จะอ้างเป็นประโยชน์ต่อไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1098/2507)

(4) การสละประโยชน์แห่งเวลาตาม ป.พ.พ. มาตรา 154 วรรคสอง อาจจะเป็นการแสดงออกของผู้ได้รับประโยชน์แห่งเวลาโดยตรงหรือโดยปริยายก็ได้ จำเลยที่ 1 ให้การปฏิเสธหนี้ของโจทก์อย่างเดียวโดยมิได้ยกเงื่อนไขขึ้นเป็นข้อต่อสู้ เป็นการสละประโยชน์แห่งเวลานั้นโดยปริยาย ศาลจะหยิบยกปัญหาเรื่องเงื่อนไขวินิจฉัยเองไม่ได้ เพราะมิใช่เป็นปัญหาอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน

โจทก์พร้อมที่จะชำระราคาที่ดินพิพาททั้งหมดให้จำเลยที่ 1 และแจ้งให้จำเลยที่ 1 โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินพิพาทให้โจทก์ แต่จำเลยที่ 1 ไม่ไปโอนกรรมสิทธิ์ให้โจทก์ตามนัด ทั้งต่อมา ยังมีหนังสือบอกเลิกสัญญาจะซื้อขายที่ดินพิพาทแก่โจทก์ ดังนี้ ถือได้ว่าจำเลยที่ 1 ได้แจ้งสิทธิของโจทก์แล้ว โจทก์จึงฟ้องจำเลยที่ 1 ให้โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินพิพาทกับให้รับชำระราคาจากโจทก์ก่อนครบกำหนดเวลาได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2201/2535)

2.2 การสละประโยชน์แห่งเวลาย่อมไม่กระทบกระทั่งถึงประโยชน์อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับแต่เวลานั้น

ประโยชน์แห่งเวลานั้น คู่กรณีฝ่ายที่ได้รับประโยชน์อาจสละเสียได้ก็จริง แต่จะต้องไม่ทำให้เกิดผลเสียหายแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าเงื่อนไขกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวจะสละประโยชน์แห่งเวลานั้นไม่ได้ เช่น

ก. ทำสัญญากู้เงิน ข. ไป 2,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี กำหนดชำระเงินคืนภายใน 1 ปี และมีข้อตกลงเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ก. จะนำเงินมาชำระคืนก่อนกำหนด 1 ปีไม่ได้ เพราะ ข. ต้องการดอกเบี้ย ข้อตกลงนี้ใช้บังคับได้ไม่ขัดต่อมาตรา 150 ถือว่าเป็นการกำหนดเงื่อนไขเพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ดังนี้ ก. อาจสละประโยชน์แห่งเวลาโดยนำเงินมาชำระคืนให้ ข. ก่อนครบกำหนด 1 ปีได้ แต่ต้องไม่กระทบกระทั่งถึงประโยชน์ที่ ข. จะพึงได้รับจากเวลานั้น กล่าวคือ ก. จะต้องได้รับดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี จำนวนตามกำหนดเวลา 1 ปีที่ได้ตกลงกันไว้ด้วย

ตอนที่ 3

กรณีที่ลูกหนี้ถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้

มาตรา 193 บัญญัติว่า

“ในกรณีดังต่อไปนี้ ฝ่ายลูกหนี้จะถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเงื่อนไขสิ้นสุดมิได้

- (1) ลูกหนี้ถูกศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย
- (2) ลูกหนี้ไม่ให้ประกันในเมื่อจำต้องให้
- (3) ลูกหนี้ได้ทำลาย หรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้
- (4) ลูกหนี้นำทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาให้เป็นประกันโดยเจ้าของทรัพย์สินนั้นมิได้ยินยอมด้วย”

การที่กฎหมายสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า เงื่อนไขกำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ลูกหนี้นั้นก็เพราะว่าการกำหนดเงื่อนไขเป็นไปตามข้อตกลงหรือเจตนาของคู่กรณี ซึ่งเจ้าหนี้ยอมให้ลูกหนี้เลื่อนการชำระหนี้ไป เพราะเชื่อถือว่าลูกหนี้จะสามารถชำระหนี้ได้ แต่ถ้าเมื่อใดลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะทำให้เจ้าหนี้เชื่อถือได้แล้ว เจ้าหนี้ก็มีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ตามนิติกรรมได้ทันที ดังที่มาตรา 193 บัญญัติไว้ 3 กรณีดังต่อไปนี้

1. ลูกหนี้ถูกศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย

เมื่อลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวจนไม่สามารถชำระหนี้ได้ และศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลายแล้ว ลูกหนี้จะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้ ดังนั้น เจ้าหนี้จึงมีสิทธิยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ภายในกำหนดเวลาสองเดือนนับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด¹ ถึงแม้นิติกรรมอันก่อให้เกิดหนี้นั้นจะมีกำหนดเงื่อนไขก็ตาม

ตัวอย่าง

ก. กู้เงิน ข. ไปจำนวน 5,000 บาท ตกลงชำระเงินคืนภายใน 1 ปี หลังจาก ก. กู้เงิน ข. ไป 5 เดือน ก. ถูกศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด แม้ยังไม่ถึงกำหนดชำระหนี้ ข. เจ้าหนี้ก็มี

¹ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 91

สิทธิยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ เพราะว่า ก. จะถือเอาประโยชน์จาก
เงื่อนไขไม่ได้แล้ว

2. ลูกหนี้ไม่ให้ประกันในเมื่อจำต้องให้

กรณีนี้ต้องปรากฏว่า เจ้าหนี้และลูกหนี้ได้ตกลงกันไว้ในสัญญาว่า ลูกหนี้จะหาประกัน
มาให้เจ้าหนี้ เช่น ด้วยการเอาทรัพย์สินมาจำนองหรือจำนำเป็นประกัน หรือหาบุคคลมาค้ำประกัน
แต่ลูกหนี้ไม่ทำประกันให้แก่เจ้าหนี้ตามข้อตกลง เจ้าหนี้จึงมีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ปฏิบัติตาม
ตามนิติกรรมได้ทันทีเช่นเดียวกัน

ตัวอย่าง

ก. กู้เงิน ข. โดยตกลงกันว่า ก. จะเอาแหวนเพชรมามอบให้ ข. เป็นการจำนำ 1 วง และ
ข. ยอมให้เงื่อนไขแก่ ก. ที่จะชำระหนี้ภายในกำหนด 6 เดือน เช่นนี้ ถ้า ก. ไม่เอาแหวน
เพชรมามอบให้ ข. เป็นการจำนำตามข้อตกลง ก. จะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขไม่ได้ ข. มี
สิทธิเรียกร้องให้ ก. ชำระเงินคืนในทันที ไม่ต้องรอให้ครบกำหนด 6 เดือนตามสัญญา

3. ลูกหนี้ได้ทำลายหรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้

หมายความว่า ลูกหนี้ได้ให้ประกันแก่เจ้าหนี้ไว้แล้ว ต่อมาลูกหนี้ได้ทำลายหรือทำให้ลด
น้อยถอยลงซึ่งประกันที่ได้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้ เช่นนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ทันที
โดยลูกหนี้จะยกเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขขึ้นต่อสู้ไม่ได้

ตัวอย่าง

ก. กู้เงิน ข. ตกลงจะชำระเงินคืนภายใน 2 ปี โดย ก. เอาที่ดินพร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างมา
จำนองเป็นประกันการชำระหนี้ให้ไว้แก่ ข. หลังจากกู้เงิน ข. มาได้ 1 ปี ก. ได้รื้อถอนสิ่งปลูก
สร้างบนที่ดินออกไป เช่นนี้ถือว่า ก. ทำให้ประกันลดน้อยถอยลง ซึ่ง ข. เจ้าหนี้มีสิทธิทวงถาม
ให้ ก. ชำระหนี้ได้ทันทีไม่ต้องรอให้ครบกำหนด 2 ปีตามที่ตกลงกันไว้ ข. จะยกเอาประโยชน์
จากเงื่อนไขขึ้นต่อสู้ไม่ได้

ข้อสังเกต

การประกันตามมาตรา 193(3) นี้ หมายถึง การประกันตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมาย
กำหนดไว้ เช่น การเอาอสังหาริมทรัพย์มาประกันชำระหนี้ ต้องทำเป็นสัญญาจำนอง ตามมาตรา
702, 703 ซึ่งต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 714

ถ้าเป็นการเอาเอกสารแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) หรือหนังสือรับรองการทำ
ประโยชน์ในที่ดิน (น.ส. 3) หรือแม้แต่โฉนดที่ดินมาให้เจ้าหนี้ยึดไว้เป็นประกัน ไม่ถือว่าเป็นการ

ประกันตามมาตรา 193(3) ในกรณีดังกล่าวนี้ ถึงแม้ลูกหนี้ทำให้อสังหาริมทรัพย์นั้นมีราคาลด
น้อยถอยลง ก็ไม่ถือว่าเป็นกรณีตามมาตรา 193(3) เจ้าหนี้จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติตาม
นิติกรรมทันทีไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1539/2505)

4. ลูกหนี้นำทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาให้ประกัน โดยเจ้าของทรัพย์สินนั้นมิได้ ยินยอมด้วย

กรณีนี้มีความหมายรวมถึงกรณีที่ลูกหนี้ไม่ให้ประกันเลย หรือให้ประกันน้อยไป หรือให้
ในสิ่งที่ตนเอง ไม่มีสิทธิจะให้ (ซึ่งเท่ากับไม่ได้ให้)¹

ตัวอย่าง

จากตัวอย่างในข้อ 2 ก. กู้เงิน ข. โดยตกลงกันว่า ก. จะเอาแหวนเพชรมามอบให้ ข.
เป็นการจำนำ 1 วง และ ข. ยอมให้เงื่อนไขเวลาแก่ ก. ที่จะชำระหนี้ภายในกำหนด 6 เดือน แต่
ปรากฏว่า ก. ได้นำแหวนเพชรซึ่งเป็นของ ค. น้องสาวของ ก. มามอบให้ ข. โดย ค. มิได้ยิน
ยอม เช่นนี้ ก. จะถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขเวลาไม่ได้ ข. มีสิทธิเรียกร้องให้ ก. ชำระเงินคืน ใน
ทันที

¹สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างแล้ว, หน้า 400.